

találod-e te is, hogy a lelkiismeret ellen nem lehet mást tenni, mint neki adni igazat? Nem úgy találod-e te is, hogy neked éppenúgy, mint legelvetemültebb és legelkeseredettebb embertársadnak éppen bocsánatra és mentőútra van szükséged, nem pedig kárhoztatásra? Nem úgy találod-e te is, hogy az ember halála egyáltalán nem természetes dolog, s hogy ellene valahogy másképpen kellene védekezni? Ha pedig védekezni nem lehet, akkor a halálon túl élet van, a halálnélküli élet; és ez az élet, nem pedig a halál az igazság! De vajjon mindezeket csak úgy gondolod? Hát, ami szívedben igaz, nem igaz égen és földön egyaránt? Emberi ábrándok ezek? Vagy Isten irántunk való békegondolata, mely hosszú és nehéz álmom után ismét ébredés és megmozdult a lélekben? Nem isteni jog-e ez a bűn, szenvedés és halál ellen, mint az özvegynek ellenségei ellen? Lehet-e más a te igazságod, mint Isten örökkévaló igazsága? Óh, ha ez a szegény ember most tovább menne és megszólalna önmagához: csupán igazságodban higgy, mit törődöl a sorssal, viszonyokkal, a természeti törvénnyel, melyek végeredményében csak gondolat-, újság- és könyvigazságok? Az igazság mindenképpen igazság! Hidd, egyre jobban hidd, mert e hitnek erős alapja van benned, hogy a sors mögött egészen más valami rejtőzködik; hidd, hogy a nagy természeti törvényt, — mindennek ugyanúgy kell maradnia — nem lehet éppen olyan komolyan venni; hidd, hogy a kemény valóság, nem lehet olyan mozdulatlan bálvány, amint azt a professzorok hirdetik; hidd, hogy hazugságot beszélnek, amikor azt mondják, hogy Isten csupán titokzatos alkotó, aki ezt a szörnyű világgépezetet megépítette és különös szeszélyében elindította. Hidd, egyre mélyebben hidd, hogy a végső és tulajdonképpeni dolog, aminek meg kell történnie a világon: a szegény ember segítése, megszabadítása, megváltása, megigazítása. Ez a végső és tulajdonképpeni dolog pedig: *Isten*. *Ezért* kell az én igazságomnak előtörnie és győznie, *ezért* kell az én szívem igaz világának általában is igaznak lennie. Mert Isten az az Isten, aki segít, a halálból megszabadít; minden egyéb látszólagos hatalom csak kísértet és bálvány, melyeknek el kell pusztulniuk. Tudod-e te, szegény ember, mi történnék, ha te így hinnél? Meglehet, hogy talán nekünk is, mint az özvegynek, sokáig kellene könyörögnünk, mert a sors, melyben oly sokáig hittünk, keményen ül trónján. Már hozzászoktunk, hogy

a sors alatt élünk és mindent: szomorúságot és gonoszságot természetesnek találjunk. Hány templomban prédikálták évszázadokon át, hogy a jó Isten, akiről énekeljük, hogy „minden dolgában jól cselekszik“, voltaképpen a mi sorsunk. Nehezünkre esik, olyan hatalmasan, kitartóan és fenyegetően kérni, hogy belesivítson a hamis bíró fülébe. Ne csodálkozzunk hát, ha hitünkkel talán hosszasan kell várakoznunk, mint az özvegynek, míg a jég olvadni kezd. Egyszer azonban bekövetkezik, hogy hitedre a sors inogni kezd bálványtrónusán. Nézd! milyen zavart az arca, hogy fél, mint a bíró az izgatott asszonytól: „aztintelen reám járván, ne gyötörjön engem.“ Hitedtől fél, semmi mástól. Mi nem akarhatunk és semmit sem tehetünk a sors, a bűn, szenvedés és halál ellen. Ha mégis akarunk és tesszük ellenük, ma jól láthatjuk: játék és gyermeklárma csupán. Azonban *hihetsz!* És erre áttörik a sors frontja, s egyszerre meghátrál. A nagy úr más is tud lenni. Kiténik, hogy nem is olyan nagy úr. Mert az élet: a hit; a sors pedig csak gondolat; dőre, szomorú emberi gondolat. Az élet szavára elmenekülnek az emberi gondolatok és megjelenik: Isten, az élő Isten, aki velünk és nem ellenünk van; Isten, akinek akarata a béke és nem a szenvedés; Isten, aki harcol a mi ellenségünk ellen: „Megváltom őket a pokol hatalmából! Megmentem őket a haláltól! Hol van a te veszedelmed, óh halál? Hol van te romlásod, óh pokol?“ Ha a hit áll a sorssal szemben, víz fakad a sziklából, valami új dolog történik a világon Isten megragadja a kormánypalcát, mely egyedül őt illeti. Megtörténik, aminek a természeti törvények szerint sohasem volna szabad megtörténnie: nem marad minden ugyanaz. Megtörténik, ami az imént még lehetetlen volt: az elnyomottak igazságra találnak, az elszéledettek és egyet nem értők egyesülnek, a szorongatottak megvidámulnak, a gazdag, ha kell, pénzt adja a szegénynek, az angol és német ismét kezét foghatnak, a betegek meggyógyulnak, a halandók az életbe mennek, s talán mi papok is felébredünk. Óh! ez a legnagyobb forradalom amikor a hit támad fel a sors ellen. Forradalom, mely nem más, mint Isten őseredefti teremtési rendjének helyreállítása.

„Monda pedig az Úr: Halljátok, mit mond e hamis bíró! Hogyan enged és hogyan kell igaz ítéletet hoznia; hogyan omlik össze a fonák gondolatok csaló világa, ha a hit, szeretet és reményesség kezd látszólagosan örökkévaló kapuján döngetni.